

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:43
sssjournal.com

pp.4737-4750
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 01/08/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 10/09/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 10.09.2019

ANTİK YUNAN'DA DEMOKRASİ: YAKLAŞIMLAR, DENEYİMLER VE DARBELER ¹

DEMOCRACY IN ANCIENT GREECE: APPROACHES, EXPERIENCES AND COUP D'ÉTATS

Doç.Dr. Hüseyin AYDOĞDU

Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Erzurum/TÜRKİYE
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3754-1858>

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1720>

Reference : Aydoğdu, H. (2019). "Antik Yunan'da Demokrasi: Yaklaşımlar, Deneyimler ve Darbeler", International Social Sciences Studies Journal, 5(43): 4737-4750.

ÖZ

Bu çalışmamızda, Antik Yunan'da demokrasinin ortaya çıkışını, gelişimini ve darbe kültürünün nasıl oluştuğunu bazı düşünürlerden ve deneyimlerden hareketle incelemeyi amaçladık. Dünya siyasi tarihinde Antik Yunan, monarşi, aristokrasi, cumhuriyet, timokrasi, oligarşi ve demokrasi gibi farklı yönetim biçimlerinin görüldüğü ilk medeniyetlerden biridir. Demokrasi ile darbe birbirlerine zıt iki kavramdır. Buna rağmen demokrasinin olduğu her yerde darbe kültürü de oluşup gelişmiştir. Oysa demokrasinin olduğu yerde darbeden, darbenin olduğu yerde ise demokrasiden söz edilemez. İlk demokrasi deneyimleri Antik Yunan'da olduğu gibi, ilk darbe deneyimleri de yine orada olmuştur. Antik Yunan'da demokrasi insan doğası, vicdan ve akıl üzerine temellendirilmiş olmasına karşın, onun üzerinde ortak bir tanım ve görüş birliği yoktur. Bu dönemde demokrasi yanlısı düşünürler olduğu gibi demokrasi karşıtı düşünürler de vardır. Antik Yunan'da demokrasi Perikles döneminde etkili bir şekilde uygulanarak, Atina site-devletini gücünün doruğuna çıkarmıştır. Birçok düşünürü göre demokrasinin önündeki en büyük engel darbedir. Buna rağmen bazı filozoflar iktidara gelmede darbeyi bir araç olarak görmüşlerdir. Hatta Elealı Zenon gibi bilfiil darbe teşebbüsünün içinde yer alan filozoflar bile olmuştur. Sonuç olarak, yaklaşık 2500 yıl kadar bir geçmişi olan demokrasi, günümüze, uzun, zor ve yorucu bir yolculuğun sonunda gelebilmiştir. Demokrasiyi korumanın ve kollamanın yolu darbeden değil, adaletli, eşitlikçi, özgürlükçü, katılımcı, çoğulcu ve seçime dayalı politik sistemden geçmektedir. Darbe iktidara gelmede asla meşru, doğru ve demokratik bir araç değildir, aksine toplumda şiddeti ve totalitarizmi meşrulaştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Antik Yunan, Polis, Atina Kent-Devleti, Demokrasi, Darbe

ABSTRACT

In this study, we aimed to examine the emergence and development of democracy in Ancient Greece and how the culture of the coup developed from some thinkers and experiences. It is one of first civilizations in world's political history where different management methods such as monarchy, aristocracy, aristocracy, republic, timocracy, oligarchy and democracy were seen. Democracy and coup d'état are two opposing concepts. Despite this, the culture of coup d'état has emerged and developed in all places where democracy existed. However, coup d'état cannot be mentioned where democracy is present and democracy is out of question where a coup d'état occurs. As first experiences of democracy were seen in Ancient Greece, first occurrences of coup d'état also took place therein. Although democracy in Ancient Greece was founded on the nature of humans, conscience and intelligence, there is no common definition or consensus on it. Whereas there were supporters of democracy in this period, there were also those opposed to it. In Ancient Greece, democracy was applied efficiently during the Pericles period and maximized the power of Athens city-

¹ Bu çalışma, 1-3 Şubat 2018 tarihleri arasında Aydın'da Adnan Menderes Üniversitesi tarafından düzenlenen XV. European Conference on Social and Behavioral Sciences'da sunulup yayınlanmamış olan "Antik Yunan'da Demokrasi: Deneyimler ve Darbeler" adındaki bildirinin yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

states. According to many philosophers, coup d'état is the biggest hindrance for democracy. Despite this, some philosophers saw coup d'état as a means to gain political power. There were even philosophers like Zeno of Elea who were personally in coup d'état attempts. Consequently with a history of nearly 2500 years, democracy has finally reached the end of a long, challenging and exhausting journey today. The basis for protecting and preserving democracy is a fair, equalitarian, liberal, participatory, pluralist and election-based system, not coup d'états. Coup d'état is never a legal, righteous and democratic means to gaining political power; on the contrary, it legalizes violence and totalitarianism in the society.

Key Words: Ancient Greece, Police, Athens City-States, Democracy, Coup D'état

*“Gerçek demokratik ilke, hiç kimsenin halkın üzerinde
bir güce sahip olmaması demektir.”*

(Lord Acton)

1. GİRİŞ: FELSEFİ BİR PROBLEM OLARAK DEMOKRASİ VE DARBE DÜALİZMİ

Felsefenin varlıktan bilgiye, ahlaktan siyasete ve estetikten tekniğe kadar birçok problemi vardır. Bunlardan hakikatin kökeni, töz, tikellerin varoluşu, madde ve form ikiliği, Tanrı ve alem ilişkisi, tümeller sorunu, yaşamın amacının ne olduğu, doğruluğun ve gerçekliğin ne olduğu, doğru bilginin kaynağının ne olduğu, değeri belirleyen etmenlerin neler olduğu, güzelliğin ölçütlerinin neler olduğu gibi problemlerden bazıları tarihsel süreçte duruma ve koşullara göre ikinci plana itilmiştir. Buna karşın demokrasi ve darbe düalizmi hemen hemen her dönem felsefenin öncelikli problemlerinden biri olmuştur. Gerçekten demokrasi ve darbe düalizmi Antik Çağ Yunan felsefesinin öncelikli problemlerinden biridir. Antik Yunan, yalnızca bilimin, felsefenin, sanatın ve tekniğin değil, aynı zamanda monarşi, aristokrasi, cumhuriyet, tiranlık, oligarşi ve demokrasi gibi birçok yönetim biçimlerinin görüldüğü ilk medeniyetlerden biridir. Bunların ortak özelliği ise demokrasi dahil tüm siyasal yönetimler arasında geçişlerin, hatta aynı siyasal sistem içerisinde bile yönetim değişikliklerinin genellikle darbeyle gerçekleşmesidir. Antik Yunan'da bilinen ilk darbe, Atinalı kanun koyucu Solon'un ülkeyi terkettikten sonra İ. Ö. 561/60 yılında Pisistratus'un çeşitli hilelere başvurarak bir hükümet darbesi yapmasıdır (Herodotos, 1973: 39–41; Yılmaz, 2014: 30–31). Bundan sonra bazı dönemler hariç Atina kent-devleti dahil tüm Yunanlı Polis'lerde bir çok darbe olmuştur. Bunlardan biri de Atina kent-devletinde Perikles'in İ. Ö. 430'ın yazında darbeyle üçüncü defa iktidardan alınmasıdır. Bu açıdan Antik Yunan, hem farklı demokrasi tasavvurlarının hem de darbelerin temelindeki mantığın ve düşüncenin anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir. Demokrasinin ne olduğunu bilmenin yolu, öncelikle Polis'in tarihini ve demokrasinin temellerini bilmekten geçer. Antik Yunan'da Polis'in tarihi aynı zamanda demokrasinin tarihidir. Antik Yunan'da Polis'ler demokrasiden önce ortaya çıkmış olmasına rağmen, birbirlerine paralel bir gelişim göstermişlerdir. Polis'lerin içinde Atina kent-devleti, diğerlerinden özellikle demokrasi kültürüyle ayrılmaktadır. Antik Yunan'da demokrasinin ontolojik, epistemolojik, etik, politik ve hukuki olmak üzere beş temeli vardır. Ontolojik temelini insan doğası, epistemolojik temelini akıl ve zihin, etik temelini özgürlük, vicdan ve erdemlilik, politik temelini ortak yarar, hukuki temelini ise adalet ve eşitlik oluşturmaktadır. Demokrasinin bu temelleri aynı zamanda onun bireycilik, özgürlük, eşitlik, adalet ve paylaşma ilkelerine karşılık gelmektedir. Demokrasinin bu beş ilkesi dikkate alındığında darbenin demokrasi karşısında herhangi bir önceliğinin, geçerliliğinin ve haklılığının olmadığı görülmektedir. Çünkü demokrasi tüm gücünü insan, akıl, vicdan, erdemlilik ve ortak yarar ilkelerinden almaktadır. Zaten Yunanlılar demokrasi denildiğinde öncelikle yasa, eşitlik, özgürlük ve erdemliliği anlamışlardır (Sina, 2011: 139). Buna rağmen Antik Yunan'da insanlar başka toplumlarda da olduğu gibi, çoğu zaman demokrasi ile darbeden birini tercih etmesi yönünde baş başa bırakılmıştır.

Antik Yunan'da darbelerin tarihi demokrasinin tarihinden daha eskidir. Onlarda demokrasiden önce de darbe geleneği vardı. Antik Yunan'da hangi yönetim şekli olursa olsun yönetim değişiklikleri demokratik tercihle değil, çoğunlukla darbeyle gerçekleşmiştir. Aslında insan var olduğu ilk günden beri kendini iktidar savaşları, dolayısıyla darbeler içerisinde bulmuştur. Bu açıdan darbenin tarihi insanlığın tarihi kadar eskidir. O zaman darbe kültürü yalnızca Antik Yunan'a özgü değildir. Geçmişten günümüze kadar birçok toplumda darbe yaşanılmıştır, yaşanılmaya da devam etmektedir. Darbeler adeta toplumların ortak kaderi olmuştur. Başta Antik Yunan kent-devletleri olmak üzere Roma İmparatorluğundan günümüze kadar darbenin olmadığı hemen hemen hiçbir devlet yoktur. Günümüzde darbelerin sayısı azalmış olsa bile darbe girişimi son bulmamıştır. Dünyada her yıl yapılaş şekli değişmiş olsa bile bir veya birkaç darbe veya darbe teşebbüsü yaşanılmaktadır. Gerçekten demokrasinin kurumsallaşamamasının öncelikli nedenlerinden biri yabancılardan veya küresel ekonomik sistemden kaynaklanan dış tehditler değil, iç tehditlerdir. İç

tehditlerin başında ise darbeler gelmektedir. Darbeler, iktidarı elde tutmak veya amaçları doğrultusunda yönlendirmek için sosyal ve fiziksel güç kullanabilecek araçları kullanma imkanı olan liderlerden ya da çıkar gruplarından kaynaklanmaktadır. Geçmişten günümüze “tarih boyunca megalomanlık, paranoya, çıkarıcılık, ideoloji, milliyetçilik, dini inançlar, doğuştan üstün oldukları inancından ya da aşırı duygusallıktan ve dürtülerden etkilenen liderler, devletin zor kullanma ve şiddet uygulama imkanlarını kötüye kullanarak kendi amaçlarına hizmet eder hale gelmişlerdir.” (Dahl, 2019: 57, 163). Darbeler yalnızca demokrasiyi değil, ekonomi, eğitim, sanat, hukuk ve askeri gibi birçok kurumu olumsuz etkilemektedir, devletin ve kurumların dokularına onarılması uzun zaman alan büyük zararlar vermektedir. Toplumda büyük bir mutsuzluğa, huzursuzluğa ve istikrarsızlığa neden olmakta ve büyük yaralar açmaktadır. En büyük tehlike de darbenin meşrulaştırılmasıdır. Darbe ile gelen yeni yönetim, kendisini devirecek yönetimin yolunu açmaktadır. Bu da bilerek veya bilmeyerek darbeyi meşrulaştırmaktadır. Günümüzde olduğu gibi Antik Yunan’da da demokratik sistemin gelişmemesinin, duraksamasının veya askıya alınmasının en önemli nedeni darbelerdir. Demokrasinin kurumsallaşmasında hem bireylerde hem de kurumlarda içselleştirme, süreklilik ve sivil denetim önemlidir. Demokraside süreklilik ve sivil denetim “demokratik yollarla seçilmiş resmi görevlilerin tam denetimi altında olmadığı sürece demokratik siyasi kurumların gelişmesi ya da varlığını sürdürmesi mümkün değildir.” (Dahl, 2019: 163).

Halkın egemenliğine, seçime, temsile, çoğunluğa ve erdemliliğe dayalı bir yönetim biçimi olan demokrasinin olduğu her yerde ne yazık ki darbe kültürü de oluşup gelişmiştir. Her ikisi de adeta bir madalyonun iki farklı yüzü gibi birbirlerine bağlı birer siyasi eylem olarak ortaya çıkmışlardır. Oysa demokrasi ile darbe ontolojik, epistemolojik, etik ve hukuki olarak birbirine karşıt ve çelişik olan iki kavramdır. Demokrasinin olduğu yerde darbeden, hukuksuzluktan, hak ihlallerinden ve yasaklardan, darbenin olduğu yerde ise demokrasiden, hukuktan, temel hak ve özgürlüklerden ve istikrardan söz edilemez. Yalnız darbelerin nedenleri her zaman aynı değildir, her ülkede hatta aynı ülkede bile birbirlerinden farklıdır. Her darbenin kendine özgü nedenleri vardır. Darbelerin nedenlerini sistemli olarak araştıran ilk filozof Aristoteles’tir. O, özellikle *Politika* adlı eserinde günümüze de ışık tutacak şekilde darbelerin nedenlerini ayrıntılı olarak tartışmıştır. Aristoteles’e göre darbelerin beş temel nedeni vardır. Birincisi, eşitsizliktir. Aristoteles toplumda niceliksel değil, niteliksel eşitlikten yanadır. Toplumda eşitliği ve adaleti sağlayacak olan niteliksel eşitliktir. Buna razı olmayan “daha küçükler eşit olmak, eşitler ise daha büyük olmak için ayaklanırlar.” (Aristoteles, 2000: 144). Bu da sosyal eşitsizliğe, ayaklanmalara ve darbelere neden olur. İkincisi, toplumda belirli bir kesimin ekonomik veya siyasi olarak aşırı güçlenmesidir. Toplumda herhangi bir kesimin büyümesi devletin büyümesiyle doğru orantılı olmalıdır. Nasıl beden birçok parçadan oluşup her parça da bedenle orantılı bir şekilde büyüyorsa, devleti oluşturan parçalar da devletle doğru orantılı büyümelidir. Devlette organlar arasında orantısız bir büyüme onda kargaşaya neden olur. Parça asla bütünü önüne geçmemelidir. Bir devlette parçalardan biri diğerlerine oranla daha hızlı büyürse denge bozulur. Bu da kaosa, çatışmaya ve darbelere neden olur (Aristoteles, 2000: 144–145). Üçüncüsü, kişisel kazanç ve saygınlık hırsı sonucu iktidarın kötüye kullanılmasıdır. Kişi ya da kişiler iktidara geldiklerinde çıkarlarını gerçekleştirmek ve korumak veya devlette kilit yerlere geçmek için darbe teşebbüslerinde bulunur (Aristoteles, 2000: 146). Dördüncüsü, toplumu oluşturan ırk, ulus farklılıkları ve coğrafi faktörlerdir. Bir ülke nüfusunda, ister kuruluşta, isterse sonradan bir araya gelen yabancı bir öge varsa iç çatışmalar son derece olağandır. Bu durum ilerde toplumda çatışmalara ve darbeye neden olur (Aristoteles, 2000: 146–147). Beşincisi ise “bir hükümet ya da hükümetin bir bölümünün daha çok güç kazanması ya da halk tarafından daha çok tutulmaya başlamasıdır” (Aristoteles, 2000: 148). Aristoteles’ten sonra gelen birçok filozof, siyaset bilimcisi ve tarihçi, genellikle onun tespitlerine katılarak, bu doğrultuda birçok darbe nedeni ileri sürmüşlerdir. Bunlardan bazıları demokrasinin kurumsallaşamaması; kurumların gelişmemiş olması; eşitsizlik, yani adil ve eşit bir hukuk sisteminin olmaması; ekonomik istikrarsızlık, yani düşük ve dengesiz milli gelir dağılımı; iktidar arzusu, iktidar olmanın sağlamış olduğu güç ve çıkarlar; güvensizlik; ayrılıkçı politikalar ve ülkede var olan darbe geleneğidir (Tilly, 2014: 137, 185, 210). Bu faktörler toplumda bir ikileme neden olmakta ve bunların bir sonucu olarak kişi, kişiler veya gruplar “sen iyi yönetemiyorsun, en iyi ben yönetirim” ya da “bu düzenin değişmesi lazım, ancak bunu sen değil, ben yapabilirim” gibi söylemlerle yasa dışı olan yöntem ve eylemlerle mevcut iktidarı devirip yönetime el koymaktadırlar. İnsanlık tarihinde demokratik yönetimden önce darbe var olmasına rağmen, Antik Yunan’da durum farklıdır. Çünkü orada darbe demokrasiyle birlikte anılmaya başlanılmıştır.

Antik Yunan’da demokrasi yaklaşık 2500 yıl önce Polis diye adlandırılan kent-devletlerinde ortaya çıkmıştır. Varlıklarını 500 yıl sürdüren Yunan Polis’leri değişik yönetim biçimlerinden geçerek, hem demokrasinin gelişmesinde hem de modern kentlerin ortaya çıkmasında büyük katkısı olmuştur. Antik

Yunan'da siyasal yapı, modern devlet yapısından farklı bir şekilde örgütlenmiş olup, "her ihtiyacı kendi karşılayan "polis"ler üzerine kuruludur." (Senemoğlu, 2016: 42). Her şeyden önce Polis, hem devlet hem de devletin ülkesi anlamlarına gelir. Polis doğaya en uygun yerleşim yeri olup, ölçü, denge ve erdem merkezleridir. Bu açıdan Polis, dağınık bir sosyal ve siyasal yapı özelliği göstermez, aksine "tek bir özdeş bütündür." (Aristoteles, 2000: 72, 209). Ama Polis, günümüzdeki anlamıyla kent değildir. Aksine birkaç kent merkezi ve ona bağlı küçük yerleşim yerleri ile kırsal alanı içeren bağımsız bir birimdir. Polis sıradan bir kent değildir. Siyasal, sosyal, dini, askeri ve ekonomik bir yapıya sahip olan bütüncül bir mekandır. Fakat Polis'ler çok büyük mekanlar değildir. Antik Yunan'da Polis'lerin büyük olması değil, küçük olması önerilir. En iyi ve gelişmiş Polis, ekonomik gücünden önce nüfusunun ve yer ölçümünün küçüklüğüyle değerlendirilir. Bookchin'in aktardığına göre Aristoteles, en iyi polis tek bir bakışta görebileceğimiz büyüklükte olmalıdır, der (Bookchin, 1996: 99–100). Polis nüfus ve yerleşim yeri açısından küçük olmalıdır. Çünkü çok büyük yerlerde doğrudan demokrasiyi uygulayabilmek güçtür. Polis'te nüfus arttıkça ülkede sosyal, siyasal ve ekonomik problemler de o oranda artmaktadır. Bunun sonucu olarak, hem insanı doğru bir şekilde eğitebilmek hem insanın eylemlerini denetleyebilmesini sağlayabilmek hem de ülkenin iç ve dış güvenliğini sağlayabilmek güçleşir. Paylaşım, sorumluluk ve erdemliliğe dayalı yüz yüze sıcak ilişkiler ancak az sayıda insanla küçük bir mekanda gerçekleşebilir. Büyük bir Polis'te sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik ve güvenlikten kaynaklanan her tür sapma davranışların ve eşitsizliklerin yaşanabilmesi mümkündür. Zaten Antik Yunan'da aynı kent-devletinde farklı anayasaların ve devlet şekillerinin yaşanılmasında Polis'lerin niceliksel büyüklüğünün büyük bir etkisi olmuştur. Yapılan araştırmalara göre doğrudan demokrasilerde halkın büyüklüğüyle, katılım fırsatları hızla ortadan kalkmaktadır. Devletin büyüklüğüyle demokrasi arasındaki ilişki hâlâ tartışma konusudur. Dahl'a göre, "bir demokratik birim ne kadar küçük olursa, vatandaşların katılımını sağlama potansiyeli o kadar fazla; vatandaşların hükümet kararlarını temsilcilere bırakma gerekliliği o kadar az olur. Bu birim ne kadar büyükse, vatandaşları için önemli olan sorunlarla başa çıkma kapasitesi daha büyük olur; vatandaşların kararları temsilcilere bırakma gerekliliği de o kadar fazla olur." (Dahl, 2019: 125).

Polis'ler aynı özelliklere sahip değildir. Her Polis'in kendine ait yönetimi, ekonomisi, tanrıları ve koruyucuları vardır. Polis'lerin en önemli özelliği yeni bir mekan örgütlenmesinden ziyade özgür bilincin örgütlendiği yerler olmasıdır (Deleuze, 2005: 59). Polis'ler sosyal, kültürel ve hukuksal gelişimlerini tamamladıktan sonra öncelikle Krallık yönetimiyle yönetilmişlerdir. Sonraları krallık yerini Aristokratik yönetime, o da farklı demokratik yönetimlerine bırakmıştır. Fakat Antik Yunan'da siyasal gelişim her zaman krallıktan demokrasiye doğru olmamıştır. Sivil ve askeri olmak üzere farklı darbe şekilleri veya devrimler aracılığıyla monarşi, tiranlık, oligarşi gibi farklı yönetimler de görülmüştür. Antik Yunan Polis'lerinden dikkat çeken Atina kent-devletidir. Atina, Megara, Samos, Miletus, Sirakuza, Sparta, Thebai, Korint ve Delfi gibi diğer Antik Yunan Polis'lerine göre nüfusu, ekonomik ve askeri gücü, entelektüel birikimi ve demokrasi bakımından ayrılır. Bunların içinde en gelişmiş ve en bilinen demokrasi örneği Atina'da uygulanmıştır. Atina'yı diğer kent-devletlerinden farklılaştıran özellikle demokratik bilinç algısı ve tutumudur (Uygun, 2017: 11; Dahl, 2019: 19–20). Atina kent-devleti darbe ve darbe teşebbüslerine rağmen, hiçbir zaman demokrasiden asla taviz vermemiştir. Sosyal, ekonomik ve siyasal kararlar her zaman demokrasi lehine alınmıştır. Atina kent-devletinde özellikle İ. Ö. 5. yüzyılda demokratik bilinç algısı hem teorikte hem de pratikte doruk noktasına ulaşmıştır. Buna rağmen Atina demokrasisi de darbelerin tehditinden kurtulamamıştır.

Atina kent-devletinde de darbelerin ortaya çıkış nedenleri kendisinden hem önceki hem de sonraki dönemlerden farklı değildir. Orada da darbelerin yaşanılmasının nedenleri arasında yukarıda da ifade ettiğimiz gibi sosyal, siyasi, hukuki ve ekonomik sorunlar önplandadır. Bunlardan özellikle çarpık hukuk sistemi, ekonomik problemler ve sınıflar/tabakalar arası çatışma başat rol oynamıştır. Bu dönemde Atina'da üç tabaka vardır. Bunlar; eupatridea denen aristokratlar, thet denen halk ve metoikos denen yabancılarıdır. Bunların dışında ise köle sınıfı vardır. Bunlardan eupatridea, thet ve metoikoslar özgür insanlardan oluşuyordu. Ancak metoikoslar yurttaş olmadıklarından köleler gibi kentin siyasi hayatında hiçbir rolü yoktu. Bu tabakalaşma sisteminden aristokratlar hariç hemen hemen hiçbir kimse memnun değildi. Örneğin eupatridea ve thet tabakaları arasında adil bir vergi düzeninin olmaması, theteslerin (işçiler) halk meclisinde yer almamaları ve adil ve eşit bir hukuk sisteminin olmaması otokratik siyasal yapıdan şikayetlerin artmasına neden oluyordu (Aristoteles, 2012: 21). Sosyal sınıflar arasında geçişgenliğin olması gerektiği görüşü, gelir dağılımının ve vergi sisteminin adil ve eşit olması gerektiği fikri ve adil, eşit ve özgür yönetim düşüncesi Antik Yunan'da farklı devlet anlayışlarının görülmesinde etkili olmuştur. Antik Yunan'da sınıflaşma ve sınıflar arası çatışmalar krallık (monarşi) döneminde başlar. Krallık döneminde toprağa sahip olan azınlıklı bir kesim hızla güçlenerek, sosyal ve siyasi ayrıcalıklar edinir. Bu dönemde her

açından güçlenen yalnızca krallık değildir. Krallığın karşısında ona alternatif olarak güçlenen bir başka kesim ise kabile reisleridir. Kabile reislerinin güçlenmesiyle kral ve halk arasında toplumun ileri gelenlerinden oluşan aristokratik bir sınıf ortaya çıkar (Göze, 1995: 3). Toprağa yerleşme ve tarım, toplumda servet artışını doğurur. Zamanla zenginleşenler krallar, kabile reisleri ve onların soyundan gelenler toplumda ayrı bir sınıfın oluşmasının yolunu açar. Kraliyet ile aristokratlar bir araya gelerek, geleneksel hukuk kurallarını yazılı kurallara (hukuk) dönüştürürler. Ancak bu birliktelik ekonomik çıkarlardan dolayı uzun ömürlü olmaz. Polis'lerin içine düştükleri sosyal, siyasal mücadele ortamından yararlanan bazı kişiler hükümet darbeleriyle iktidarı ele geçirirler. Böylece tiranlık yönetim biçimi ortaya çıkar. Tiranların hedefi oligarşinin ve aristokrasinin ayrıcalıklarını kaldırmaktır. Tiranlar, oligarşilerin ve aristokratların topraklarına el koyarak, onları halka dağıtırlar, halkın borçlarını silerler. Ancak tiranların ömrü uzun olmaz. Yeniden güçlenen oligarşiler ve ya yeni oluşan aristokratlar karşı darbe yaparak yönetimi tekrar ele geçirirler. Buna karşılık halkın çoğunluğunu oluşturan yoksullar ise genellikle demokrasiden yana olurlar. Böylelikle Polis'lerde hayat, yoksullarla zenginler, yani demokratik partilerle oligarşik partiler arasında geçiyordu (Göze; 1995: 4–5). Antik Yunan'da siyasal hayata katılma hakkı yalnızca yurttaşlara aitti. Bunun dışında kölelerin ve yabancıların yurttaşlık hakkı yoktu, çünkü onlar ötekidir. Yurttaşların köleleri kişisel bir eşya gibi sahiplenebilme hakları vardı. Yurttaşlar, Polis'lerin genel nüfusuna oranla ufak bir azınlıkta olmalarına rağmen, tüm hukuki ve siyasal haklar onlar lehineydi. Antik Yunan'da tüm siyasal hayat, temel hak ve özgürlükler bu azınlığın çevresinde geçmiştir (Tilly, 2014: 53).

2. ANTİK YUNAN'DA DEMOKRASİNİN EN BÜYÜK TEHDİTİ: DARBELER

Demokrasinin beşiği Antik Yunan'dır. Demokrasi ilk kez Antik Yunan'da gözlerini dünyaya açmıştır. Fakat Antik Yunan'da demokrasi üzerine bir uzlaşma yoktur. Bu dönemde demokrasi ile ilgili farklı tanımlar ve yaklaşımlar vardır. Bunun nedeni demokrasinin soyut, saydam ve birçok boyutlu bir kavram olmasıdır. Demokrasi tarih boyunca genellikle felsefi, ahlaki, siyasal, hukuki, sosyal, kültürel, tarihsel ve ekonomik boyutlarından hareketle tanımlanmıştır. Demokrasi, kimilerine göre bir yönetim biçimi, kimilerine göre bir yaşama biçimi, kimilerine göre özgürlük, adalet ve eşitlik, kimilerine göre bir değerler kümesi, kimilerine göre en yüce yararlı politik sistem, kimilerine göre “halkın yönetime katılmasının tek saf ve ideal sistemi”, kimilerine göre “hiyerarşi ve imtiyazdan ziyade eşit fırsatlara ve bireysel liyakate dayalı” bir sistem, kimilerine göre “sosyal eşitsizlikleri azaltmayı amaçlayan bir refah ve yeniden dağıtım sistemi”, kimilerine göre “fakirler ve dezavantajlıların yönetim sistemi”, kimilerine göre “rekabete dayalı, çok partili siyasal sistem”, kimilerine göre de bir hayal ürünü olup en kötü ve sakıncalı yönetim biçimidir (Heywood, 2006: 96; Hallowell, 1994: 12; Tilly, 2014: 25). Oysa demokrasi, ne bunlardan biridir, ne de bunlardan birkaçıdır. Aksine onların hepsidir, hatta onlardan daha çok şeydir. Çünkü demokrasi olmuş bitmiş, gelişimini tamamlamış bir sistem değildir, aksine sürekli gelişmekte ve değişmekte olan bir değerler bütünüdür, bir süreçtir. Demokrasinin tüm boyutları iç içe geçtiğinden onu yalnızca tek bir boyutuyla incelemek insan zihnini çelişkilere götürmektedir. Bu yüzden Tilly'nin de ifade ettiği gibi, “bu tanımlar açıkça elverişli görülmesine rağmen, politik süreçleri anlamak bakımından son derece kullanışsız kalmaktadır.” (Tilly, 2014: 25). Çünkü bu tanımların bir çoğu değişen ve çeşitlenen bireysel ve toplumsal ihtiyaçlara cevap verememektedir. Şu halde demokrasinin ne olduğunu ortaya koyarken özsel veya prosedürel tanımlardan, açıklamalardan ve yaklaşımlardan uzak durmak gerekir. Bu durumda demokrasiyi bütüncül bir yaklaşımla özellikle ahlaki, politik, hukuki ve ekonomik alanlardaki uygulamalarını ve başarısını gözlemleyerek ele almak gerekir. Demokrasinin bu kadar çok farklı şekilde algılanmasının ve tanımlanmasının bir başka nedeni de onun insan doğası, akıl, bilinç, vicdan ve erdem üzerine temellendirilmiş olmasıdır. Akıl ve bilinç geliştikçe demokrasi de gelişmekte ve erdemleşmektedir. Onlar duraksadıkça demokrasi de duraksayıp gerilemektedir. Demokrasi, ancak özgürlük, adalet, eşitlik, hoşgörü, paylaşma, seçim ve çoğulculuk gibi ilkeleri sayesinde canlı ve diri olmaktadır. Bu açıdan demokrasi bir etkin katılım, bilgi edinebilme, adalet, eşitlik, hoşgörü, uzlaşma, şeffaflık, rıza ve ikna sanatıdır. Demokrasi bu özelliklerini kaybettiği zaman yeni imtiyazlıklar, iktidarı sahiplenme veya aynı toplum içinde farklı iktidar kurma ya da devlet olma talepleri ortaya çıkmaktadır (Hallowell, 1994: 29, 35–36; Dahl, 2019: 47–48).

Antik Yunan'da demokrasi taraftarı filozoflar olduğu gibi demokrasi karşıtı filozoflar da vardır. Demokrasi karşıtı filozofların başında Pythagoras, Herakleitos, Parmenides, Platon ve Aristoteles gelmektedir. Her biri farklı gerekçelerle demokratik sistemi eleştirmişlerdir, kendilerince yetersizliklerini ve eksikliklerini ortaya koymuşlardır. Onlara göre demokrasinin ontolojik, epistemolojik, etik, politik ve hukuki ilkelerinin yetersizliği toplumda kaosa, çatışmaya ve darbelere neden olmaktadır. Pythagoras, muhafazakar ve geleneklere saygılı biri olduğundan aristokratik yönetimden yanadır (Bréhier, 2014: 49; Guthrie, 2011: 227). Ona göre toplum insan bedenine benzer. Nasıl insan bedeni baş, gövde, ayak ve kollar olmak üzere

üç kısımdan oluşmuşsa, toplum da bilge kişiler, askerler ve halktan oluşur. Toplumda bilge kişileri akıl temsil eder. İnsanı akıl yönettiğinden toplumu da akıllı ve bilge kişiler olan aristokratlar yönetmelidir. Toplumun diğer iki kesimi olan halk ve askerler ise ona boyun eğmelidir. Aksi halde toplumda adalet, eşitlik ve uyum bozulur. Pythagoras bu düşüncesini varlık görüşünden hareketle temellendirir. En önemli ilke başta evren olmak üzere her şeyde, doğruluk ve adalette sayısal bir uyumun olmasıdır (Kranz, 1984: 45). Adaleti dört, dokuz, on altı gibi kare sayılar temsil eder. Adalet toplumda eşitliğin, uyumun karşılığıdır. Eşitlik ve uyum ise herkese hakkı olanı vermektir. Adalet, insan bedeni gibi toplumu oluşturan aristokratlar, askerler ve halk arasında dengeyi sağlamaktır. Toplumu oluşturan bu her üç sınıf hak ettiği, layık olduğu yerde kalmalıdır, birbirlerinin alanlarına müdahale etmemelidir. “Her bölüm toplumda yaptığı işe ve görevine ve bu işin ve görevin değerine göre kendi yerini” bilmeli ve orada kalmalıdır. Adaletin temeli olan eşitlik ancak böyle orantılı bir eşitlikle gerçekleşebilir (Göze, 1995: 8). Adalet böyle gerçekleşmediği zaman ortaya eşitsizlik çıkar. Pythagoras sosyal eşitlikten değil, aritmetik eşitlikten yanadır. Yani sınıfların birbirleriyle değil, her sınıfın kendi içindeki eşitliğinden yanadır. İnsanlar ancak buldukları sınıfta eşittirler. Farklı sınıflardaki insanlar birbirleriyle eşit değildirler. Eğer eşit olurlarsa sosyal düzen bozulur. Aristokratlar, askerler ve halk birbiriyle ontolojik ve epistemolojik olarak eşit değildir; bilge kişiler kendi içinde, askerler kendi içinde, halk da kendi içinde eşittir. Onların birbirine eşit olduğunu savunmak eşitsizliğe neden olur. Kişi, bulunduğu yerdeki durumuna razı olmalı ve hiçbir şekilde “adaleti ve eşitliği çiğneme”melidir (Diogenes Laertios, 2003: 377–378). Böylece Pythagoras’ta eşitlik, aynı sınıf içerisindeki insanların birbirleriyle eşit olmasıdır. Eşitsizlik ise farklı sınıflardaki insanları sosyal, kültürel ve ekonomik olarak birbirleriyle eşitlemek ya da bir insanın kendi sınıfının dışındaki sınıfa müdahale yapmasıdır. Sınıflar arasında böyle bir dengenin olmasının nedeni ise tüm doğada sınırlılık ve sınırsızlığa karşılık gelecek şekilde bir düalizmin olmasıdır. Örneğin tek, bir, sağ, eril, duran, doğru, aydınlık, iyi, kare sınıra; çift, çok, sol, dişil, devinen, eğri, karanlık, kötü, dikdörtgen sınırsız karşılık gelmektedir. Aynı şekilde kötü sınırsızın, iyi ise sınırlının formudur (Aristoteles, 1997: 1106 b 30; Guthrie, 2011, 254). Buna göre kötü olan demokratik yönetim sınırsızın, iyi olan aristokratik yönetim ise sınırlının formudur.

Herakleitos da Pythagoras gibi aristokrasiden, dolayısıyla toplumda mutlak eşitliğin olamayacağı fikrinden yanadır. O, toplumu duyular ve akıldan hareketle halk ve aristokratlar olmak üzere iki sınıfa ayırır. Köleler ise onların dışında doğal bir kurumdur. Toplumun büyük bir kesimini oluşturan ve yığın özelliği gösteren halk, bilgi, bilim ve hikmetten anlamaz. Toplum içinde nasıl davranacağını, konuşacağını ve dinleyeceğini de bilmez. Her zaman değerli olanı değersiz olana tercih eder. Aristokratlar ise akıllı temel aldıklarından bütün şeyler arasında en iyisini seçerler ve en doğru kararı verirler. Toplumda da nasıl davranacaklarını çok iyi bilirler (Herakleitos, 2005: 9. ve 19. Fragmanlar). Bundan dolayı toplumu, halk değil, aristokratlar yönetmelidir. Yönetim her zaman aristokratların elinde olmalıdır. Bunun böyle olmasını isteyen ve emreden Logos’tur. Yasa, tanrısal olanın kararına uymaktır (Herakleitos, 2005: 33. ve 64. Fragmanlar). Evrende her şey değiştiğinden kalıcı hiçbir şey yoktur. Aynı ırmağa bile iki defa girilmez, her şey akmaktadır (Herakleitos, 2005: 49a ve 91. Fragmanlar). Bu değişimin, akışın nedeni ise evrenin her alanındaki kuru-yaş, ölüm-hayat, soğuk-sıcak, sağlık-hastalık, gençlik-yaşlılık, yukarı-aşağı gibi karşıtların sürekli çarpışmasıdır. Bu durum savaşı ortaya çıkarmıştır. Savaş yalnızca fizik dünya için değil, toplumsal hayat için de geçerlidir. Her şeyin babası ve kralı olan savaş, “kimini tanrı, kimini insan olarak ortaya çıkarır; kimini köle, kimini özgür kılar.” (Herakleitos, 2005: 53. Fragman). Bu durumda savaş doğası gereği kötü bir şey değildir, iyidir ve yararlıdır. Çünkü savaş her yerde her zaman iyiyi ve akıllı (Logos) temsil eder. Savaş bir nevi doğal seleksiyon görevi görür. İnsanların bazısını özgür, bazısını da köle kılar. Özgür olanlar aristokratlar, köle olanlar ise kölelerdir. Herakleitos, birey ve devlet ilişkisini de Logos kavramı üzerinden tartışır. Logos evrensel akıldır. İnsan akıllı Logos’tan, tanrısal akıldan pay almıştır. Ancak her insan evrensel akıldan aynı pay almamıştır. Evrensel akıldan bazı insanlar çok pay, bazıları da az pay almıştır. Çok pay alanlar aristokratik sınıfı ortaya çıkarmışken, az pay alanlar ise toplumun büyük bir kısmı olan halkı oluşturmuştur. Siyasal yönetim akıldan çok pay alan aristokratların hakkıdır. Evrensel akıldan “az pay almış olan avam/halk kıt akıllıdır; dış görünüşlere takılır. Ne sürekli değişimin ne de bu değişimin arkasındaki değişmeyen ilkelerin bilincindedir” (Şenel, 2001: 126). Bu yüzden en doğru yönetim şekli demokrasi değil, aristokrasi. Aristokratlar, aristokrasi karşıtı tüm yönetimlere direnmelidir. Çünkü eşitlik niceliksel değil, nitelikselidir.

Hem Platon hem de Aristoteles varlıkta ve toplumda mutlak eşitliğin olamayacağı görüşünden hareketle aristokratik yönetimi savunurlar. Platon katı bir sınıf ayırımına dayanan aristokratik bir düzen tasarlar. Demokratik yönetime karşı olan Platon, akıllı bir azınlığın yönetiminden yanadır. Platon, varlık felsefesinde yaptığı idea ve fenomen ayırımını insan ve toplum felsefesine de aktarır. Ona göre insan, nesne

(beden) ve düşünce (idea, ruh) olmak üzere iki kısımdan oluşur. İnsanın erdemliliği ve mutluluğu için bedeni, hazlar ve tutkular değil, düşünce yönetmelidir. Aynı şekilde devleti de akıllı insanlar yönetmelidir. Çünkü toplumda her insan aynı akıl seviyesinde değildir. Bazı insanlarda akıl (düşünce) çokken, bazılarında ise azdır. Eğer akıllı kıt olanlar devleti yönetmeye kalkarsa, ortaya kaos, çatışma ve kötü sonuçlar çıkar. Akıllı kıt insanlar kendilerini yönetemezken toplumu yönetmeye kalkmaları, toplum için büyük yıkım ve felaket olur. Kendilerini yönetemeyen bu kişilerin (halk) başkaları tarafından yönetilmesi onların yararına değildir. Hangi durum ve koşul olursa olsun “toplumu akıllılar, bilgeler, filozoflar yönetmelidir.” (Şenel, 2001: 143). Platon, insanların doğuştan eşitsizliğine inanır. Onun bu görüşü savunmasının temel amacı ise yaşadığı dönemde yıkılmakta olan aristokratik düzeni kurtarmak kaygısıdır. Platon’a göre toplumda ruhun akıl, irade ve iştihâ (arzu ve tutkular) boyutlarına karşılık gelen hizmetçiler, koruyucular ve yöneticiler olmak üzere üç sınıf vardır. Bu üç sınıf üç insan tipine karşılık gelir. Yöneticiler akıllı, koruyucular öfkeyi, hizmetçiler ise iştihâyı temsil eder (Platon, 1988: 434c, 436b, d). Bunların dışında ise köleler vardır. Köleler bu üç sınıfa dahil değildir. O, köleliği Herakleitos gibi özgür bir ruha ve bedene sahip olmamalarından dolayı bu sınıfların dışında doğal bir kurum olarak görür (Platon, 1998: 778a; Boyacı, 2014: 44). Platon, toplumun huzurlu ve mutlu olmasını bunların üzerlerine düşen görevleri yerine getirmesine bağlar. Nasıl ruhun bu üç yanından her biri kendi işini gördüğünde kişi adil oluyorsa, toplumu oluşturan bu her üç sınıftan ve kölelerden her biri kendi üzerine düşeni yaparsa toplum adil olur. Hangi durum ve koşul olursa olsun toplumda herkes üzerine düşen görevi yapmalıdır. Ülkeyi aristokratlar yönetmelidir, köleler ise efendilerine hizmet etmelidir (Platon, 1988: 433d; Akdemir, 2016: 68). Köle sahip olduğumuz diğer mallar gibi bir maldır. Herkes nasıl ihtiyacı kadar mala sahip olabiliyorsa köleye de sahip olabilir (Platon: 1998: 777c). Çünkü köleler aristokratlar, koruyucular ve üreticiler sınıfı kadar yeterli bir akla sahip değildirler. Tanrı, toplumda akıllı, önder sınıf olarak aristokratları yaratmıştır. Toplumda akılları ile hareket edemeyenler (halk, köleler), akıllılara tabi olmak zorundadır (Platon, 1988: 415a). Toplumda her sınıfın kendi hakkına razı olmaması anlaşmazlıkları, haksızlıkları, çatışmaları ve darbeleri ortaya çıkarır. Bunların temelinde ise aşırı zenginlik, mal ve mülk düşkünlüğü ile aşırı özgürlük vardır. Sınırsız özgürlük, peşinden köleliği getirir (Platon, 1988: 564a). Bu da toplumda yeni çatışmalara yol açar. Bu çatışmalar ancak aristokratik yönetimle önlenir. Monarşi, oligarşi, tiranlık ve demokrasi gibi yönetimler toplumda çatışmaları ortadan kaldıramaz. Aksine onlar toplumda hem kaosa ve çatışmalara hem de darbelere yol açar. Demokrasi herkesin özgürlüğünü ve dilediği gibi yaşayışını ön gördüğünden toplum kaostan kurtulamaz. Nasıl oligarşiyi doymak bilmeyen zenginlik tutkusu yıkırsa, demokrasiyi de aşırı özgürlük tutkusu yıkacaktır (Göze, 1995: 30–32). Özgürlük sınırsız, eşitlik de ölçsüz olmamalıdır. Böyle bir demokrasi şeklinde herkes efendi olmak ister, hiç kimse itaat etmeyi kabul etmez. Herkes dilediği gibi yaşamak ve yapmak ister. Canı isteyen savaşa gider, canı istemeyen savaş karşıtlığında bulunur. Herkes kabiliyeti olsun olmasın devlette her işe, hatta yönetime bile talip olur (Platon, 1988: 555b – 562a). Bu durum toplumda huzursuzluğa, kaos ve çatışmaya neden olur. Bundan dolayı Platon, toplumsal uyum, ahenk ve adaletin ancak seçkin bilge ya da bilgeler topluluğunun yönetimiyle mümkün olacağını savunur (Bakır, 215: 295). Bilgeler topluluğunun yönetimiyle darbe veya darbe teşebbüsleri de kendiliğinden sona erecektir. Sosyal veya siyasi her tür çatışma ancak sosyal sınıfların ve kölelerin üzerlerine düşen görev ve sorumlulukları yapmakla ortadan kalkar. Bazılarına göre Platon’un toplumu sınıflara ve tabakalara bölmesi despotik ve otoriter bir yönetimin yolunu açmıştır. Bu da darbelerin yaşanmasını teşvik etmiştir. Bazılarına göre ise “bunlar toplumu parçalamak şöyle dursun, aralarındaki bağımlılık ilişkileri nedeniyle, ‘organik’ bir dayanışma yaratarak toplumsal birliğin daha sağlam bir biçimde kurulmasını” sağlamıştır (Ağaoğulları, 2013: 235).

Aristoteles de hocası Platon gibi aristokratik yönetimden yanadır. Aristoteles’in yaşadığı dönem Yunan Polis düzeninin çöküş dönemine girdiği zamandır. O da ileri sürmüş olduğu siyasi görüşleriyle öncelikle Polis’in çöküşünü önlemeyi amaçlar. Polis düzeni sonsuza dek yaşayacak ideal bir düzendir. Böyle bir düzenin kurulması gerekli ve zorunludur. Bu da ancak aristokratik cumhuriyetten gerçekleşir. Aristoteles bu düşüncesinin gerekçesini bütün ve parça ilişkisiyle açıklar. Örneğin, beden nasıl parçalardan meydana gelirse, toplumda bireylerden meydana gelmiştir. Beden olmadan organlar bir anlam ifade edemiyorsa, toplum olmadan da birey bir anlam ifade edemez. Bütün parçadan, yani devlet bireyden daha önemlidir. Devlet bireyden önce gelir. “Bir birey nasıl bir parçası ayrıldığı zaman tümüyle kendine yeterli olmazsa, o da tıpkı öteki parçaları gibi bütün’le aynı ilişki içindedir.” (Aristoteles, 2000: 10). Devlet bireye oranla önceliklidir. Toplumda her şey devleti önceleyecek şekilde düzenlenmelidir. Aristoteles de kendinden önceki bir çok filozof gibi toplumsal sınıflaşmayı ve köleliği doğal bir kurum olarak görür. O, Sofistlerin savunduğu özgür insan düşüncesini kabul etmeyerek, düalist ontolojisinin bir sonucu olarak köle-özgür insan ayrımını yapar. Köle-özgür insan ayrımı evrenin doğal bir sonucudur. Doğa bazıları özgür, bazıları köle yapar. Bu yüzden kölelik etmek hem doğru hem de uygundur. O, köleliğin doğal bir

zorunluluk olduğunu ayrıca mülkiyet üzerinden tartışır. Mülkiyet yaşam için temel bir araçsa, kölelik de yaşam için zorunlu bir araçtır. Köle canlı bir üretim aracından başka bir şey değildir, efendisinin malıdır. Köle canlı bir araçtır. Nasıl öküz yoksul adamın kölesiyse köle de zengin adamın öküzüdür (Aristoteles, 2000: 8, 14). Yönetime katılmak yalnızca yurttaşların görevidir. Bunun dışında kalan kölelerin, aristokratik bir sınıfın üyesi dahi olsa kadınların, misafirlerin, askerlerin yönetime katılma hakkı yoktur. Yönetim, herkesin iyiliğini amaçlamalıdır. Yurttaşların egemenliğine dayalı yönetimler iyi ve adildir. Demokratik yönetim adaleti ve eşitliği toplumda sürekli olarak sağlayamadığından doğru bir yönetim değildir. Çünkü tüm insanlar her alanda ve konuda mutlak olarak eşit değildirler. Herkes eşit derecede özgür olmadığından eşit değildir. Bir toplumda tüm insanları eşit ve özgür olduğunu düşünmek kaosa neden olur. Bu da darbenin hem yolunu açar hem de onu meşrulaştırır.

Antik Yunan'da demokrasiden yana olan nadir filozofların başında Empedokles, Anaksagoras, Demokritos ve Protagoras gelir. Empedokles, Yunan filozofları arasında demokratik yönetimden yana olan özgür ruhlu bir düşünürdür. Demokratik görüşlerinden hiçbir zaman taviz vermemiştir, hatta bu düşüncesinden dolayı doğduğu kentten (Akragas) kovulmayı bile göze almıştır (Arslan, 2006a: 263). Demokrasiyi halk egemenliğine dayalı bir yönetim şekli olarak tanımlayan Empedokles, onun dışındaki tüm yönetim şekillerine mesafeli durmuştur. Bu yüzden o, yaşadığı Polis'te kendisine teklif edilen krallığı bile geri çevirmiştir. Empedokles, demokrasiyle ilgili görüşlerini teorik düzeyde bırakmamış, pratiğe de aktarmıştır, siyasette aktif olarak yer almıştır. Akragas'ın senatosunda eşitlik ve adalet üzerine konuşmalar yapmıştır. Toplumsal yaşamda ve devletin tüm kurumlarında eşitliği savunmuştur. Örneğin, Akragas'ta zenginler ve aristokratlar tarafından kurulmuş olan Binler Meclisi'ni kurulduktan üç yıl sonra toplumda eşitliği bozduğunu gerekçe göstererek kaldırmıştır (Diogenes Laertios, 2003: 402-403). Empedokles, şiddetten yana bir filozof değildir. Darbe veya devrim gibi meşru olmayan tüm siyasal eylemlerin karşısında yer almıştır. Devletin özgürlük, adalet, eşitlik, katılımcı ve çoğulculuklu temelinde demokratik bir sistemle yönetilmesinden yanadır. Empedokles'ten yaşça daha büyük olan Anaksagoras da katılımcı ve çoğulculuklu demokratik sistem taraftarıdır. Ancak o, Empedokles gibi aktif olarak siyasi hayatta rol almamıştır, sessiz kalmayı tercih etmiştir. Demokrasiyle ilgili düşüncelerini pratiğe ancak öğrencisi büyük devlet adamı Perikles ile aktarabilmiştir. Materyalist bir doğa filozofu olan Demokritos da demokratik yönetimi savunmuştur (Şenel, 2001: 127). Demokritos önce devlet, dolayısıyla Polis'in ortaya çıkış nedenini tartışmıştır. Ona göre devlet, "toplumda iyi bir yaşam biçimini ve düzeni sağlamaya yönelik yasaları yapması ve koruması amacıyla insanlar tarafından yapay bir kurum olarak oluşturulmuştur." (Ağaoğulları, 2018: 76). Bu yüzden devlet bir amaç değil, araçtır. Devletin amacı bireyin ve toplumun mutluluğunu, huzurunu ve güvenliğini sağlamaktır. Demokritos, katılımcı ve çoğulculuklu demokrasiden yana değildir. Kitlelerin doğrudan ve etkili bir biçimde yönetime katıldığı bir siyasal yapılanmayı doğru bulmaz. Akıl ilkelerine dayanan, iyi eğitim almış, başarılı ve erdemli kişilerin siyasal iktidarda bulunmasını savunur (Ağaoğulları, 2018: 76). Ancak Demokritos, siyasal iktidarın oligarşik ya da aristokratik demokraside olduğu gibi belli bir sınıfın eline verilmesine ve tekelleşmesine karşıdır.

Demokratik yönetimi savunan bir başka filozof ise ilk ve en büyük Sofistlerden biri ve Perikles'in de en yakın dostu olan Protagoras'tır. O, hem Pythagoras ve Herakleitos'un hem de Platon ve Aristoteles'in aksine sınıflı bir toplumu değil, sınıfsız bir toplumu savunur. Bireyin özerkliliği, bağımsızlığı, iktidarı ve dünya yurttaşlığı fikrinin doğuşu Protagoras ile başlar. Diğer Sofistlerle birlikte demokratik kültürün temellerini atar (Bréhier, 2014: 75). Ona göre insan ahlaki ve politik bir varlık olmasına karşın, kendine hizmet eden ve yalnızca kendi çıkarlarını düşünen bencil bir varlıktır. Çünkü tüm insanların doğru kabul edebilecekleri objektif, genel, tümel, evrensel ve mutlak değerde bir gerçek yoktur. Evrenin temel maddesi konusunda farklı görüşlerin ileri sürülmüş olması da bunun kanıtıdır. Gerçek denilen veya var olduğu iddia edilen şey kalıcı değildir. İnsanın dışında ve üstünde mutlak bir "Gerçek", "Doğru" veya "İyi" yoktur. Duyular bizi yanılttığından tüm yargılar ve değerler insandan insana değişmektedir. Çünkü, "insan her şeyin ölçüsüdür." (Diogenes Laertios, 2003: 441). Toplum ve siyasal hayatı düzenleyen gelenekler, örf ve adetler, yazılı kurallar, kurumlar değişmez ve kutsal değildirler. Bunlar hem ülkeden ülkeye hem de aynı ülkede zaman içinde değişebilir. Her sitenin doğruluğu kendisine aittir. "Nasıl bir insanın duyuşal yapısı veya durumu değiştiğinde aynı nesne hakkında farklı algıları olacaksa bir sitenin de ahlaki ve siyasi yapısı veya durumu değiştiğinde ahlaki ve yasal nesnelere ilgili görüşü veya kamuoyu değişebilir" (Arslan, 2006b: 35). Çünkü tüm kurallar ve kurumlar mutlak bir varlığın eseri değildir, aksine insan iradesinin ve toplumsal uzlaşmanın ürünleridir. İrade değiştiğinde yasalar da değişmelidir. Devlet insan yapısıdır. Toplum, dolayısıyla devlet insanların aralarında yaptıkları bir anlaşma sonucu ortaya çıkmıştır. Devlet, hiçbir sınıf ayrımı ve önceliği gözetmeksizin tüm insanların ihtiyaçları dikkate alınarak düzenlenmelidir. İnsanlar doğuştan özgür ve eşittirler. Doğruluk ve adalet ile politik erdem bütün insanlara "eşit olarak" pay

edilmiştir. Eşitlik ve özgürlüğün korunabileceği en iyi sistem demokrasidir (Arslan, 2006b: 37; Göze, 1995: 11). “Gerçek” ve “Doğru” insandan insana değiştiğine göre devlet kurumu yalnız belli bir sınıfta değil, tüm yurttaşlarda bulunmalıdır. Her şeyin ölçüsü insan olduğu için adalet ve devlet gibi değişmez kurumlar yoktur (Kışlalı, 2010: 239). Yalnız Antik Yunan’da iki büyük demokrat olan Empedokles ile Protagoras’ın demokrasiden anladıkları aynı şey değildir. Her ikisi de epistemolojilerinin bir sonucu olarak, her site veya ülke için Empedokles aynı demokrasiyi, Protagoras ise farklı demokrasiyi önermiştir. Çünkü bir site için iyi ve doğru olan başka site için iyi ve doğru olmayabilir. Buna karşın her iki düşünür de yönetimde politik çoğulculuğa karşı değildirler. Onlara göre politik çoğulculuk ancak yasalı demokrasi ile sağlanabilir. Bu yüzden demokrasinin kurumsallaşmasında hukuktan, akıl ve erdemlilikten asla taviz verilmemelidir. Çünkü hukukun kurumsallaşmadığı yerde darbe kültürü oluşur ve gelişir.

Antik Yunan’da demokratik sistemi savunan ve birbirlerinden farklı iki alanda uygulayan kişilerin başında Solon ve Perikles gelir. Solon’un hukukta, Perikles’in ise devlette demokrasinin kurumsallaşmasında, ete ve kemiğe bürünmesinde büyük katkıları olmuştur. Yedi bilge kişiden biri ve büyük bir şair olan Solon, sert ceza yasalarından oluşan Drakon Yasaları’na alternatif bir hukuk sistemi geliştirmiştir. Drakon Yasaları soyluları korumaya yönelik yazıldığından, toplumda huzuru ve mutluluğu sağlayamadı. Aksine köylü ve tüccarlar ile soylu sınıflar arasındaki gerginliği daha da arttırdı (Aristoteles, 2012: 15–17). Drakon Yasaları sonucu toprakların az sayıdaki soyluların elinde toplanması ve aristokratların baskılarının daha da artması, soylular dışında kalan grupları birlikte hareket etmeye yönlendirdi. Bir süre sonra bunlar bir hükümet darbesi ile yönetimi ele geçirdiler. Yönetime gelen tiranlar en yoksul halk tabakalarını gözeten politikalar izledi. Bu durum hem soyluları hem de ticaret ve zanaatla uğraşan orta sınıfı tedirgin etti. Bunun üzerine bu iki sınıf anlaşarak karşı darbeyle tiranlığı yıktı. Sonunda her iki parti (demokratlar ve oligarşiler) birden zenginlerle yoksullar arasındaki gerilimi çözmesi için şair Solon’u görevlendirdiler. Ona devleti yeniden düzenleme ödevini verdiler. Solon, insanların borç yükünün azaltılması, borçların silinmesi, ödenmeyen borçlar yüzünden hacizlerin ve köleliğin kaldırılması uygulamasını öncelik veren bir yasa hazırladı. Solon Yasaları denilen bu yasalar, sosyal, siyasal ve ekonomik alanda büyük reformlar gerçekleştirdi. Tarlalar üzerindeki ipotekler kaldırıldı, borçlar silindi, borç yüzünden köle haline getirilen kişiler azat edildi, Atina dışına köle olarak satılan kişiler kamu kaynakları kullanılarak satın alındı ve özgürlüklerine kavuşturuldu, tüm yurttaşların yaşam faaliyetine katılması sağlandı, mali durum sermayeye göre değil, her yıl üretilen tarımsal ürün miktarına göre belirlendi ve adil bir vergi sistemi oluşturuldu (Uygun, 2017: 15). Solon, Atina’da eskiden beri vergi veren dört sınıf olan pentekosiomedimnoslar (beş yüz kileliler, büyük çiftlik sahipleri), atlılar, zeugitler (çiftçiler) ve thetesler (işçiler) kendi aralarında sosyal geçişkenliğin kolay olması ve gelirleri doğrultusunda vergi vermeleri koşuluyla aynen korudu. Memurluklara girme hakkını yalnızca ilk üç sınıfa (pentekosiomedimnoslar, atlılar ve çiftçiler) verdi. Dokuz arkhonun, hazineciler, poletler, onbirler ve kolekretler arasından seçilmesini getirdi. Memurlukları vergi sınıflarına göre derecelere ayırdı, herkese vergisine uygun derecedeki memurluğu açık tuttu. Theteslere ise yalnızca Halk Meclisi ve Halk Mahkemeleri’ne girme hakkı tanıdı (Aristoteles, 2012: 17–26). Solon döneminde Atina’da insanlar arasında bedenlerini satmaya kadar varan aşırı bir borçlanma vardı. Bu durum özgür insanların bile hızla özgürlüğünü kaybetmesine, mevcut köle sınıfının daha da kurumlaşmasına neden oluyordu. Solon aşırı borçlanmayı, hacizliği ve köleliği demokrasinin içselleştirilememesinin ve kökleşmemesinin önündeki en büyük engellerden biri olarak gördü. Bu durumu ortadan kaldırmak için, ilk olarak babasından kalan yedi talantlık alacağını bağışladı ve başkalarını da böyle yapmaya özendirdi. Yasaları yazarken demokrasinin özgürlük, eşitlik, adalet, erdemlilik gibi ilkelerini ön plana çıkardı. Solon, adil, eşit, katılımcı ve çoğulculuklu demokrasiden yanadır. Demokrasi karşıtı olan tiranlık ve oligarşik gibi yönetim biçimlerine karşıdır. Hayatı boyunca canı pahasına bile olsa demokrasiden hiçbir zaman taviz vermedi. Demokrasi karşıtı eylemlerde bulunan ya da tiranlığı isteyen kişileri uyardı. Örneğin, tiranlığa özenmek isteyen akrabası Peisistrastos’u mızrağı ve kalkarıyla meclise dalarak, onu ve arkadaşlarını sert bir dille ikaz etmiştir. Peisistrastos ise kendisini savunarak, tiranlığın bir gelenek olduğunu ve Yunanlılar içinde tiranlığa soyunanın bir tek kendisi olmadığını söyler (Diogenes Laertios, 2003: 29–30). Ama Solon açısından her gelenek doğru ve geçerli olduğu anlamına gelmez. Bu yüzden Peisistrastos’un cevabını doğru bulmaz ve onaylamaz.

Solon’un demokrasi anlayışının önemli bir ilkesi hangi durum ve koşul olursa olsun demokrasinin korunması gerektiği prensibidir. Solon, demokrasinin devlette çatışma, şiddet, darbe ya da savaşa yol açabilecek bir koruma şekline yana değildir. Aksine demokrasinin tavizsiz bir şekilde hukukla korunmasını ister. Ancak hukuk her zaman yeterli değildir. Demokrasi aynı zamanda ahlak, vicdan ve erdemlerle korunmasını ister. Bu fikrine yazdığı yasalarda da yer verir. Örneğin, ana ve babasına bakmayan ve baba mirasını saçıp savuran kişilerin, kimi yurttaşlık haklarından yoksun bırakılmasını önerir.

Bedenlerini pazarlayanların da konuşma kürsüsüne alınmamasını savunur. Ayrıca olimpiyatlarda dereceye girenlerin ödülleri azaltılmasını, buna karşın savaşta ölenlerinkinin ise artırılmasını ister (Diogenes Laertios, 2003: 31–32). Solon'un demokrasi anlayışının bir başka özelliği ise çağdaş anlamda olmasa bile kuvvetler ayrılığı ilkesini savunmasıdır. Ona göre devlet gücünü kraldan değil, yasalardan almalıdır. Adalet suçluları yakalamakla değil, haksızlığa uğrayan kişilerin sayılarının azalmasıyla gerçekleşir. Özgürlük ve eşitlik de ancak böyle bir ortamda kendisini gösterir. Solon, hem yasalarda değişiklik yapmak korkusuyla, hem borçların silinmesinden memnun olmayan zenginlerin, ayrıca yasalardan memnun olmayan zengin toprak sahiplerinin ve diğer yurttaşların düşmanlığını kazanmak korkusuyla hem de Peisistratos'un tiranlığını engelleyememesi üzerine Atina'yı terk eder ve Mısır'a yolculuğa çıkar. Bir süre Mısır'da yaşar, sonra Kıbrıs'a geçer ve orada ölür (Aristoteles, 2012: 26–27).

Solon, yasalarıyla Atina'da katılımcı ve çoğulcu demokrasinin yolunu açmış olsa da öngördüğü demokrasinin zamanla oligarşik bir düzene dönüşeceği ifade edilerek eleştirilmiştir. Bu eleştiriyi yapanlardan biri de Aristoteles'tir. Ona göre Solon, "(1) mutlak ve su katılmamış oligarşiyi parçalaması; (2) halkın köleleştirilmesine son vermesi; (3) anayasayı iyice kararak geleneksel Atina demokrasini kurması." (Aristoteles, 2000: 65) açısından başarılıdır. Fakat kurayla atanan jürili mahkemelere üstün yetkiler verilmesi ve memurlara ücret verilmesi oligarşinin tekrar canlanmasına neden olmuştur. Jürili mahkemeler güç kazanınca tıpkı bir tiranı hoşnut eder gibi halkı hoşnut edecek her şeyi yapmaya başladılar. Solon'un anayasasına yapılan bir başka itiraz ise bunun söz edildiğinin aksine tüm halkı kucaklamadığı görüşüdür. Solon, devlet görevlilerinin seçiminde köklü bir değişime gitmesine rağmen, bu yeni seçim sistemi tüm halkı kapsamamaktadır. Örneğin, Solon, devlet görevlilerinin ileri gelenler ve varlıklı kimseler tarafından seçilmesini öngörmüştür. Halkın çoğunluğu olan en alt mülkiyet/sınıf (thetai: yoksullar ve zeugitai: çiftçiler) dışarıda bırakılmıştır. Bu durum oligarşik yönetimin tekrar canlanmasına, bu da Atina'da çatışma ve şiddetin tekrar artmasına ve darbelerin yolunun açılmasına neden olmuştur (Aristoteles, 2000: 65). Solon Yasaları'na yapılan bir başka itiraz ise Solon'un halkı yasanın kararına egemen kılmak için yasaları bile bile açık seçik yazmadığı düşüncesidir. Aristoteles bu eleştiriyi haksız bulur. Ona göre bu doğru değildir. Solon'un yasaları kapalı bir biçimde yazmasının nedeni anlaşılacak düşüncesi değil, daha çok yasaların her birine birbirinden farklı durumlara uyacak kalıbı, yani ortak bir hukuki dili bulamamış olmasından kaynaklanmaktadır (Aristoteles, 2012: 25).

Antik Yunan'da demokrasiyi toplumla ve kurumlarla içselleştiren ve bütünleştiren devlet adamlarının başında Perikles gelir. O, çağındaki diğer devlet adamlarına göre ilginç ve sıra dışı bir devlet adamıdır. Atina'ya altın çağını yaşatan Perikles'in en önemli özellikleri dürüst olması, rüşvet yememesi, kararlılığı, hitabet gücü ve söylevleridir. Zamanın önemli filozoflarından olan Elealı Zenon, Anaksagoras, Demokritos ve Protagoras'tan felsefe, hukuk ve demokrasi üzerine dersler aldı. Bunlardan özellikle hem hocası hem de dostu olan Anaksagoras'tan bilimsel bilgiyi, yargı gücünü, rasyonel olmayı, hitabet sanatını ve demokrasiyi öğrendi. Atina'da demokratların liderinin öldürülmesi üzerine partinin başına geçti. Yaklaşık otuz yıl tüm bilgisini, enerjisini ve politik gücünü Atina'nın geliştirilmesi, demokratik bilincin oluşturulması, içselleştirilmesi ve kurumsallaştırılması için kullandı. Bunun yanında yurttaşların yönetime katılımını destekledi, topraksız kişilere toprak verdi, memurlara ücret ödenmesini başlattı. Ayrıca mahkeme üyelerine ücret ödenmesi kuralını getirdi. Bu uygulama Solon'la başlayan anayasayı demokratikleşme sürecini gitgide daha çok belirginleştirdi ve somutlaştırdı (Aristoteles, 2000: 65). Perikles'in demokratik düşünceye en önemli katkısı olan belge, farklı zamanlarda dile getirdiği üç söylevidir. O bu söylevlerinde, "demokrasinin, birkaç seçkin yurttaşın değil, tüm yurttaşların katkılarıyla var olan bir rejim olduğunu vurgular. Herkesin eşit hak ve yükümlülükler sahip bulunduğunu, soylu oluşuna göre değil, yeteneklerine ve "kazandığı üne" göre devletteki yerini alabileceğini söyler." (Kışlalı, 2010: 239).

Perikles, özellikle Cenaze Söylevi olarak da bilinen İkinci Söylev'inde demokrasinin biçimsel özelliklerinden ziyade, resmi ideolojideki konumunu yansıtmayı amaçlar. Atina demokrasisinin resmi ideolojisini açık bir biçimde özetler ve yansıtır. Bu söylevinde demokrasinin temel ilkelerinden özgürlük, adalet, eşitlik, hoşgörü, katılım, emek ve sorumluluk üzerinde durur. Ona göre insanın kişiliğini ve yeteneklerini geliştirmeye en elverişli rejim demokrasidir. O, bu ünlü söylevinde demokrasinin birkaç kişinin değil, tüm yurttaşların katkılarıyla var olacağını, herkesin eşit hak ve yükümlülükler sahip bulunduğunu, yönetimde herkesin yeteneklerine ve liyakatine göre görev alabileceğini dile getirir. Ayrıca yasalar önünde hiçbir ayırım yapmaksızın herkes fırsat ve olanak olarak eşittir. Tüm yasalar doğal hukukla uyumlu hale getirilecek şekilde düzenlenmelidir. Herkes düşüncelerini başkalarına zarar vermeyecek şekilde ifade etme ve geliştirme özgürlüğüne sahiptir. Kişi özgürlüklerini kullanırken başkalarının ve karşıtlarının özgürlüğüne saygılı olmalıdır, başkalarının haklarını çiğnememelidir. Kişi başkalarını eleştirirken ve tartışırken birbirlerinin haklarını korumalıdır (Thukydides, 2017: 86–91, 96–99; Hacıpulos,

1973: 37–38; Tunçay, 2018: 37–38). Perikles, demokrasiyi sorun çözücü bir sistem olarak görür. Eğer demokraside sorun ortaya çıkıyorsa bu, demokrasinin kendisinden değil, insanlardan ve toplumdan kaynaklanmaktadır. Perikles, ileri sürdüğü ve uyguladığı bu katılımcı ve çoğulculuklu demokrasi sistemiyle Atinalılar üzerinde sarsılmaz bir güven duygusu yaratmış, “onun sayesinde kazanılan bu zenginlik ve saygınlık, Atina’da radikal demokrasinin gelişmesini sağlamıştır.” (Sina, 2011: 67–68, 137–138). Perikles’in ölümünden sonra Antik Yunan’da demokrasi yavaş yavaş Rönesans felsefesine kadar tarih sahnesinden çekildi. Perikles, halkın başında bulunduğu süreçte devletin düzeni iyiydi. Ancak onun ölümüyle demokrasi kan kaybetmeye başladı. Deleuze, Perikles’in kaybını demokrasinin yok olması olarak yorumlar (Deleuze, 2005: 57). Perikles’in demokrasi taraftarı filozofların görüşlerinden hareketle geliştirip bilfiil uyguladığı bu katılımcı ve çoğulculuklu demokrasi sistemi hem kendisinden önce hem de kendisinden sonra sert bir dille eleştirilmiştir. Bu eleştirilerden birini de Pythagoras, Herakleitos, Platon ve Aristoteles ile hemen hemen aynı eksende Yaşlı Oligarkh denilen kişi yapmıştır. Tam olarak kim olduğu bilinmeyen Yaşlı Oligarkh, *Atinalıların Anayasası* adlı küçük risalesinde demokrasiye sert ve keskin eleştiriler yöneltmiştir. O, eleştirisinde önce demokratik sistemin kendi içinde tutarlı olduğunu belirterek, demokrasinin bir yozlaşma örneği olmadığını, değişen koşulların bir sonucu ortaya çıktığını belirtir. Özgürlüğü, eşitliği ve adalet ilkelerini temel alarak, “varlığını sürdürebilmek için gerekli olan kurumları, politikaları ortaya koyabilmiştir.” (Ağaogulları, 2013: 122). Yaşlı Oligarkh demokrasiye eleştirisini özellikle halk üzerinden yapmıştır. Ona göre halk, aşağı ve kötü bir niteliğe sahiptir. Halk eğitimsiz, bilgisiz ve yoksul olduğundan aşağı ve kötü davranışlara yönelir. Halk kültürsüz olduğundan kültürlü kimselerden nefret eder. Halk sürekli kendi çıkarını gözettiğinden bencilliği geliştirerek hem toplumsal ve ahlaksal değerleri çığnemişlerdir hem de adaleti yozlaştırmışlardır. Ayrıca demokrasi büyük ölçüde dış sömürü üzerine dayalıdır. Bundan dolayı yapılması gereken en iyi şey demokrasiyi oligarşik bir demokrasiye dönüştürmek değil, demokrasiyi kökünden reddetmek olmalıdır (Tunçay, 2018: 15–28). Yaşlı Oligarkh ve onun gibi düşünenlerin aksine Schmidt ve Dahl demokraside yaşanan veya yaşandığı iddia edilen sorunların doğrudan kendisinden değil, insan, toplum ve kurumlardan kaynaklandığını iddia ederler. Schmidt eski ve yeni demokrasi kuramlarını inceledikten sonra en iyi yönetim biçiminin eşit, adil, katılımcı ve çoğulculuklu demokrasi olduğu sonucuna varır. Demokrasi meşru bir egemenlik şekli olup, özgürlüğün, eşitliğin hesap verilebilirliğin, sorunların çatışmadan ve savaştan çözülmediği, istikrarlı bir siyasal sistemdir (Schmidt, 2001: 326–329). Eğer demokrasi sorun üretiyorsa, bu ondan değil, insanların tavır ve tutumlarından, demokratik bilinç algısının ya oluşmamasından ya da içselleştirilememesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca eşitlik ve özgürlük arasındaki amaç çatışması, demokratik süreçlerin ve sonuçlarının hesaplanabilir olmaması, aşırı rekabetçilik, seçim sistemindeki belirsizlikler, karar alma sürecinin ve maliyetinin yüksek olması, sosyo-kültürel ve ekonomik istikrarsızlıklar, uzun soluklu planlı bir dış politika sürdürmeye yetenekli olmaması, uluslararasılaşmak, kültürel çeşitlilik, vatandaşlık eğitimi gibi faktörlerden dolayı demokrasi toplumları mutlu kılmamaktadır (Schmidt, 2001: 331–335; Dahl, 2019: 198–206).

Antik Yunan’da demokrasinin lehine ve aleyhine karşı olan tutum, tavır ve eleştiriler darbe karşısında da vardır. Birçok filozofa göre demokrasinin önündeki en büyük engellerden biri darbedir. Bu dönemde de günümüzde olduğu gibi darbe, devletin elindeki resmi, askeri ya da sivil kurumlardaki kişi ya da kişilerin ani ve tamamen anayasal düzeni hiçe sayarak mevcut yönetici grubu etkisiz hale getirmesi ve iktidara el koyması şeklinde tanımlanmaktadır. Antik Yunan da darbe kültürünün yaşandığı bir coğrafyadır. Ancak orada filozofların demokrasiye bakışları birbirlerinden farklı olduğu gibi darbeye bakışları da farklıdır. Başta Herakleitos, Platon ve Aristoteles gibi birçok filozof demokrasiyi bilgi, ahlak, hukuk, siyaset ve ekonomi açısından yetersiz bulup eleştirmeleri gibi, darbeyi de ahlak, hukuk ve politika açısından yanlış bir siyasal eylem olarak görüp eleştirmişlerdir. Darbeyi asla istenilen ve desteklenmesi gereken bir siyasal eylem olarak değerlendirmemişlerdir. Örneğin, Aristoteles’e göre gerek siyasal yönetim, gerekse anayasadaki değişiklikler şiddete başvurmadan değiştirilebilir. Bunun için kulis ve entrika yapılması ya da darbeye başvurulması doğru değildir (Aristoteles, 2000: 146). Platon’da olduğu gibi Aristoteles’te de aristokratik cumhuriyetin dışındaki diğer yönetim biçimlerinde eşitlik ve adalet gerçekleşmeyeceğinden darbe kaçınılmaz bir sondur. Demokrasi, tiranlık ve oligarşi darbenin oluşmasına farklı şekillerde katkı sağladığından onlar sakıncalı rejimlerdir. Bu tür yönetim biçimlerinde darbeler hiç eksik olmaz. Darbeler şiddete baş vurularak gerçekleşebileceği gibi şiddetsiz de gerçekleşebilir. Ancak darbe hangi şekilde görülürse görülsün sonunda sosyal, siyasi ve ekonomik içerikli bir şiddet eylemidir (Aristoteles, 2000: 149). Bazı filozoflar ise iktidara gelmede darbeyi doğru bir siyasal araç olarak görüp desteklemişlerdir. Hatta bilfiil darbe teşebbüsünün içinde bile yer alan filozoflar bile olmuştur. Bunların başında Pythagorasçılar ve trajik bir hayatı olan Elealı Zenon gelir. “Pythagorasçı bilgeler, bir ara Kroton’da iktidarı ele geçirerek toplumsal ve siyasal görüşlerini uygulama olanağına kavuşmuşlardır. Fakat daha

sonra ayaklanan halk, bunların bir çoğunu öldürüp diğerlerini kaçırmaya zorlamışlardır.” (Ağaoğulları, 2013: 69). Elealı Zenon da Herakleitos ve Yaşlı Oligarkh gibi, halkı bir yığın olarak görür. Zenon diyalektik felsefesinin bir sonucu olarak demokratik yönetimden değil, aristokratik yönetimden yanadır. Eğer iktidara demokratik yollarla gelinmiyorsa darbeye gelinebilir. Zenon hocası Parmenides’in aksine demokrasi ve darbeye ilgili görüşlerini yalnızca teorik olarak savunmamış, bunları pratiğe aktararak, Elea’nın siyasi hayatı içinde aktif olarak rol almıştır. Hatta iktidara gelmek için darbeyi meşru bir araç olarak bile görmüştür. Bu yüzden yaşadığı şehrin tiranı olan Demylos’a karşı başarısız bir darbe girişiminin içinde yer almıştır. Zenon’un trajik ölümüne de bu başarısız darbe girişimi neden olmuştur. Zenon başarısız darbe girişiminde yakalanarak, tiran Demylos tarafından yargılanır. Mahkemede ona darbe teşebbüsünde bulunan işbirlikçilerini söylemek kaydıyla serbest bırakılacağı söylenilir. Fakat o bunu kabul etmez. Mahkemede suçlu bulunarak, değirmen taşının altında ezilerek idam edilir (Diogenes Laertios, 2003: 431–432; Kranz, 1984: 88).

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak, ilk kez Antik Yunan’da ortaya çıkan, kent-devletlerinde uygulanan, yurttaşların organizasyonunu ve devlet politikasını şekillendiren demokrasi, toplumların geleceğini belirleyen yönetim biçimlerinden biridir. Demokrasinin tarihi çoğunlukla kaos, çatışma, darbe ve savaşlarla doludur. Buna rağmen demokrasi günümüze kadar gelebilen insanlığın ortak ender eserlerinden biri olabilmıştır. Ama başta darbeler olmak üzere totaliter ve oligarşik sistemler tarafından da sürekli örselenmiştir. Demokrasi, bireyi, özgürlüğü, eşitliği, adaleti, seçimi, çoğulculuğu ve erdemliliği temel alan politik bir sistemdir. Ancak demokrasinin hem kendisinin hem de ilkelerinin ne olduğu noktasında ortak bir görüş yoktur. Demokrasiyle ilgili tanımlar, pozitif tanımlar ve negatif tanımlar olmak üzere iki gruba ayrılır. Demokrasi kavramına pozitif açıdan yaklaşanlar onun eşitlik, adalet, temel hak ve özgürlükler açısından gelmiş geçmiş en iyi yönetim biçimi olarak, negatif açıdan yaklaşanlar ise bireyde ve toplumda erdemlilik düşüncesinin tam olarak gerçekleşemeyeceğini gerekçe göstererek yetersiz bir yönetim biçimi olarak görmüşlerdir. Demokrasi hangi açıdan ve nasıl tanımlanırsa tanımlansın, bunların bir çoğu demokrasiyle ilgili tartışmalara son vermemiş, aksine yeni tartışmaları başlatmıştır. Ama gerek demokrasinin ilkelerinden kaynaklanan durumlar, gerekse onunla ilgili negatif tutumlar düzetimeyecek bir şey değildir. Bunlar akıl, vicdan, erdemlilik ve ortak yarar dikkate alınarak ortadan kaldırılabılır. Bu yüzden onların hiçbiri darbe yapmak için bir gerekçe değildir. Buna rağmen yalnızca Antik Yunan’da değil, tarih boyunca birçok ülkede demokrasinin ya ilkeleri ya da uygulamaları gerekçe gösterilerek darbe yapılmıştır. Antik Yunan’da en gelişmiş demokrasi Atina kent-devletinde uygulanan doğrudan demokrasidir. Ancak Atina’da sosyal sınıflaşmanın ve sosyal tabakalaşmanın öngörülmesi, gelir ve vergi sisteminin adil ve eşit oluşturulamaması, çıkar gruplarının tamamen ortadan kaldırılmaması, devletin kamu politikasına müdahil olması gibi sebeplerden dolayı katılımcı ve çoğulculuklu demokrasi her zaman gerçekleşmemiştir. Çünkü Atina demokrasisi karşı çıkılmaz metafizik, ontolojik, epistemolojik ve etik ilkeler üzerine kurulmamıştır. Atina demokrasisinde daha ziyade siyasi güç ve ekonomik güç dikkate alınmıştır. Atina demokrasisi siyasi güç ile ekonomik güç arasında sıkışmıştır. Ekonomik gücü elinde bulunduranın siyasi gücü de elinde bulundurması gerektiği genel bir ilke olarak kabul edilmiştir. Ayrıca ontolojik, epistemolojik ve etik gerekçelerle toplumda hukuksal ve siyasi yapıya yansiyacak şekilde mutlak bir sınıflaşmanın olması gerektiği görüşü hakim olmuştur. Bunun sonucu olarak başta Pythagoras, Herakleitos, Parmenides, Yaşlı Oligarkh, Platon, Aristoteles olmak üzere bir çok kişi, demokrasinin toplumda eşitliği, adaleti ve özgürlüğü sağlamayacağı iddia edilmiştir. Antik Yunan’da demokrasi üzerine birçok eleştiri yapılmasına karşın, demokrasi taraftarı olan filozoflar da vardır. Demokrasiden yana olan filozofların başında Empedokles, Anaksagoras, Demokritos ve Protagoras gelir. Fakat onlarda da demokrasi üzerinde ortak bir görüş yoktur. Empedokles, Anaksagoras ve Protagoras eşit, adil, özgürlükçü, katılımcı ve çoğulculuklu bir demokratik sistemi savunmuşlardır. Demokritos ise katılımcı ve çoğulculuklu bir demokratik sistemden yana değildir. Tüm halkın katılmadığı ama aristokrasi ve oligarşi gibi siyasi bir sınıflaşmaya varmayacak şekilde akıl ilkelerine dayanan, iyi eğitim almış, başarılı ve erdemli kişilerin siyasi iktidarda bulunmasını ister. Buna rağmen her dört demokrat da devlette ve kurumlarda demokratikleşme sürecini geciktirecek ya da engelleyecek her tür siyasi eylemden, çatışmadan ve şiddetten uzak kalınmasını salık vermişlerdir.

Yalnız Atina kent-devletinde her zaman darbe olmamıştır. Darbeler özellikle İ. Ö. 5. yüzyılda hukukun ve ekonominin güçlü olduğu zamanlarda azalmıştır. Buna karşın sosyal, siyasi, hukuki ve ekonomik buhranların yoğunlaştığı zamanlarda ise artmıştır. Atina kent-devletindeki doğrudan demokrasi deneyimleri, toplumsal homojenliği sağladığı, toplumda kutuplaşmaları ve çatışmaları önlediği ve önceden bazı tedbirler aldığı sürece demokrasi varlığını korumuştur, hatta darbelerin olabilme olasılığını azaltmıştır. Günümüzde de geçerli olan bu tedbirlerden bazıları, demokrasiyi ve temel hak ve özgürlükleri geliştirmek

ve hukukla güvence altına almak, hukukun üstünlüğünü hakim kılmak, demokratik kurumları güçlendirmek, ekonomik istikrarsızlığı ortadan kaldırmak, bireyde ve toplumda demokratik bilinci geliştirmek ve orta sınıfa güçlendirmektir. Ama Antik Yunan'da yine darbelerin olabileceği olasılığı sıfıra indirilebilmiş değildir. Çünkü demokrasi oluşmuş bitmiş bir sistem değil, bir süreçtir. İnsanın ve toplumun iç ve dış dinamikleri geliştikçe o da gelişmekte, duraksadıkça o da duraksamaktadır. Buna rağmen Atina kent-devletinde demokrasiden asla vazgeçilmemiştir. Solon Yasaları'nın eksikliğine ve Perikles dönemindeki bazı problemlere rağmen, hangi durum ve koşul olursa olsun, hukuktan ve demokrasiden taviz verilmemiştir. Toplumda şiddeti, çatışmayı ve zorbalığı önlemek için, temel haklardan, özgürlüklerden, kendi kaderini tayin etmeden, ahlaki özerklikten, insani gelişimden, temel hak ve özgürlüklerin korunmasından, siyasal eşitlikten, kapsayıcı ve bütünleştirici adaletten, barış ve refahın asla vazgeçilmemiştir (Dahl, 2019: 56).

Atina kent-devletinde de görüldüğü gibi, darbe hangi gerekçeyle yapılırsa yapılsın, hem toplumda hem de demokrasinin doğasında derin yaralar açmakta, geçmiş ile gelecek arasındaki epistemik, ahlaki, hukuki ve politik bağları koparmakta ve ekonomik sorunlara yol açmaktadır. Darbe ile temel hak ve özgürlükler kısıtlanmakta, toplumun geleceği ipotek altına alınmaktadır. Darbe aracılığıyla birey özgürleşmemekte, aksine bireye özgürlüklerinden, özerkliğinden ve bağımsızlığından vazgeçmesi telkin edilmektedir. Oysa özgürlükten vazgeçmek, demokrasiden, temel hak ve özgürlüklerden vazgeçmek demektir. Atina kent-devletinde de darbeler bazen demokrasiyi ya da siyasal düzeni korumak için yapılmıştır. Her canlı gibi demokrasinin de korunmaya ve kollanmaya ihtiyacı vardır. Ancak demokrasiyi korumanın ve kollamanın yolu darbeden değil, Solon Yasaları'nda ve Perikles döneminde olduğu gibi, özgürlükçü, eşitlikçi, adaletli, katılımcı, çoğulculuklu ve seçime dayalı sosyal, hukuksal ve siyasal sistemden geçmektedir. Darbe asla bu yollardan biri değildir. Çünkü her darbe şiddete, totalitarizme ve hak ihlallerine açılan bir kapıdır. İnsanın temel hak ve özgürlüklerinin kapsamı darbeye değil, ancak çoğulcu ve katılımcı bir demokrasi ile genişleyebilir. Darbe ile demokrasi ne gelir, ne gelişir, ne de güçlenir. Aksine demokrasi, hukuk, temel hak ve özgürlükler büyük bir yara alır ve onların gelişmesi duraksar. Demokrasi geliştikçe sosyal ve ekonomik büyüme, gelişme ve kalkınma da gerçekleşir, üretim kapasitesi artar ve ürün çeşitlenir. Kısaca, darbe yalnızca demokrasinin değil, bilimin, felsefenin, tekniğin, ahlakın, sanatın ve hukukun önündeki en büyük engellerden biridir. Atina kent-devletinde darbelerin olduğu dönemde ülke sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik olarak ya duraksamıştır ya da gerilemiştir. Devlette demokrasi güçlü olduğu zaman ülke kalkınmış, duraksadığı zaman ise gerilemiştir. Örneğin Perikles döneminde demokratik sistemin güçlü olduğu için ülke sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik açıdan kalkınmış ve güçlenmiştir. Buna karşın darbeler veya başka faktörlerden dolayı demokrasi gerilediği zaman ise ülke her yönden duraksayıp gerilemiştir. Demokrasinin uygulamasından ya da temel ilkelerinden kaynaklanan problemlere rağmen, Platon ve Aristoteles'in de ifade ettikleri gibi, hangi gerekçe olursa olsun darbe meşru, doğru bir seçenek ve geçerli bir siyasal araç değildir. Darbe veya darbe teşebbüsünde darbeyi yapan kişiler değil, ancak kendi kendini yönetebilen, iradesini ve seçimini siyasal iktidara taşıyabilen kişiler özgürdür. Darbeler Antik Yunan'daki oligarşik veya aristokratik gibi, ya çıkarıcı bir grubun ya da ayrıcalıklı bir sınıfın oluşmasına neden olur. Özgürlük, eşitlik, adalet ve barış gibi değerler darbe, şiddet ve terörizmle değil, eksiklikleri olsa bile ancak demokratik yönetimden geçer ve anlam kazanır. İktidara gelmek için veya iktidarı kendi çıkarları için yönlendirmek arzusuyla darbe adında veya başka bir adla zora başvurmak ve şiddet kullanmak doğası gereği kötüdür ve meşru değildir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, Mehmet Ali (2013). *Kent Devletinden İmparatorluğa*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Akdemir, Müslim (2016). *İnsan Felsefesi –Epiktetos ve Marcus Aurelius Örneği–*, Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Aristoteles (1997). *Nikomakhos'a Etik* (Çeviren: Saffet Babür), Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Aristoteles (2000). *Politika* (Çeviren: Mete Tunçay), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aristoteles (2012). *Atinaluların Devleti*, İstanbul: Arya Yayıncılık.
- Arslan, Ahmet (2006a). *İlkçağ Felsefe Tarihi 1 –Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi–*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arslan, Ahmet (2006b). *İlkçağ Felsefe Tarihi 2 –Sofistlerden Platon'a–*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Bakır, Kemal (2015). “Platon’da Demokrasi Karşıtlığının Ahlâki Gerekçeleri”. Editörler: A. Kadir Çüçen – Gürkan Kaya – Metin Becermen ve diğ., *III. Uluslararası Felsefe Kongresi Bildiri Kitabı*, Bursa: Bursa Kültür A. Ş.
- Bookcin, Murray (1996). *Ekolojik Bir Topluma Doğru* (Çeviren: Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Boyacı, Nihal Petek (2014). “Platon’un İdeal Toplum Modelinde Köleler/Kölelik”, *Kilikya Felsefe Dergisi*, 2014/1, s. 41–54.
- Bréhier, Émile (2014). *Histoire de la philosophie*, Paris: Presses Universitaires de France.
- Dahl, Robert A. (2019). *Demokrasi Üzerine* (Çeviren: Betül Kadioğlu), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Deleuze, Gilles (2005). *Perikles ve Verdi* (Çeviren: Ali Akay), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Diogenes Laertios (2003). *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* (Çeviren: Candan Şentuna), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Göze, Ayferi (1995). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A. Ş.
- Guthrie, William Keith Chambers (2011). *Yunan Felsefe Tarihi –Sokrates Öncesi İlk Filozoflar ve Pythagorasçılar–* (Çeviren: Ergün Akça), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Hacopulos, Aleksandros (1973). *Thucydides Tarihinden Perikles’in Ağıt Nutku*, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A. Ş.
- Hallowell, John H. (1994). *Demokrasinin Ahlâkî Temelleri* (Çevirenler: Tevfik Bigat – Sami Denker), Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Herakleitos (2005). *Fragmanlar* (Çeviri ve Yorumlar: Cengiz Çakmak), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Herodotos (1973). *Herodot Tarihi* (Çeviren: Azra Erhat), İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Heywood, Andrew (2006). *Siyaset* (Çevirenler: A. Yayla – B. Özipek – B. Şahin – M. Yıldız – Z. Kopuzlu – B. Seçilmişoğlu), Ankara: Liberte Yayınları.
- Kışlalı, Ahmet Taner (2010). *Siyasal Sistemler –Siyasal Çatışma ve Uzlaşma–*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kranz, Walther (1984). *Antik Felsefe –Metinler ve Açıklamalar–* (Çeviren: Suad Y. Baydur), İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Platon (1988). *Devlet* (Çeviren: Sabahattin Eyüpoğlu – M. Ali Cimcoz), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Platon (1998). *Yasalar I* (Çeviren: Candan Şentuna – Saffet Babür), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Schmidt, Manfred G. (2001). *Demokrasi Kuramlarına Giriş* (Çeviren: M. Emin Köktaş), Ankara: Vadi Yayınları.
- Senemoğlu, Olkan (2016). “Antik Yunan Siyasal Düşünüşünde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı: Platon ve Aristoteles” *İnsan&İnsan*, Güz 2016, Sayı: 10, e-ISSN: 2148-7537, s. 42–63.
- Sina, Ayşen (2011). *Atinalı Perikles: Yaşamı ve Dönemi*, Ankara: Tiydem Yayıncılık.
- Şenel, Alâeddin (2001). *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Thukydides (2017). *Peloponnesos Savaşları* (Çeviren: Furkan Akderin), İstanbul: Belge Yayınları.
- Tilly, Charles (2014). *Demokrasi* (Çeviren: Ebru Arıcan), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Tunçay, Mete (Derleyen) (2018). *Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi, Seçilmiş Yazılar: Eski ve Ortaçağlar*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Uygun, Oktay (2017). *Demokrasi –Tarihsel, Siyasal ve Felsefi Boyutlar–*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Yılmaz, Hakan (2014). *Tarih Boyunca İhtilaller ve Darbeler*, İstanbul: Timaş Yayınları.